

Motion till riksdagen 2005/06:Ju41

av Peter Althin m.fl. (kd)
med anledning av prop. 2005/06:165

Ingripande mot unga lagöverträdare

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Förslag till riksdagsbeslut	2
Regeringens proposition.....	2
Brottsförebyggande åtgärder	2
Reaktioner och konsekvenser av ungdomsbrott	4
Utredning	4
Rättegång	5
Påföljder för unga brottslingar	5
Ungdomsvård och ungdomstjänst	5
Sluten ungdomsvård	7
Medling för unga brottslingar.....	8
Skadestånd	8

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om utveckling av metoder och vidare forskning vad gäller unga lagöverträdarens vårdbehov.
2. Riksdagen beslutar att påföljden ungdomstjänst skall kunna dömas ut i lägst 40 timmar och att den bör verkställas senast en månad efter att domen vunnit laga kraft.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fler platser för LVU- och LSU-vård av unga brottslingar.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att föräldrars skadeståndsansvar skall skärpas.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avskaffa det solidariska skadeståndsansvaret för unga brottslingar.

Regeringens proposition

Regeringen föreslår i den nu aktuella propositionen ett antal ändringar i reglerna om ingripanden mot och behandling av unga lagöverträdare. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten föreslås få en annan avgränsning genom att den unge, för att överlämnas till vård, ska ha ett påvisbart behov av vård eller annan åtgärd som syftar till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Påföljden byter enligt förslaget beteckning till ungdomsvård. Ungdomstjänst föreslås införas som en ny påföljd för unga lagöverträdare. Enligt förslaget verkställs påföljden av socialtjänsten och består av oavlönat arbete samt annan särskilt anordnad verksamhet. Ungdomsvård ska kunna kombineras med ungdomstjänst. Stödet till unga personer, även till dem under 15 år, förstärks. Socialtjänstens insats ”kontaktperson” vidareutvecklas. En särskilt kvalificerad kontaktperson ska kunna utses om den unge är i behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka risk för missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende. Medling ska enligt förslaget finnas tillgängligt i hela landet. Kommunerna åläggs att sörja för att medling med anledning av brott kan erbjudas när gärningsmannen är under 21 år. Vidare görs ändringar i bl.a. bestämmelsen om åtalsunderlåtelse för unga i syfte att stärka medlingens roll i rättsprocessen. Skyndsamhetskravet vid handläggningen av mål mot unga utvidgas till att avse alla brott med fängelse i straffskalan.

Brottsförebyggande åtgärder

Det viktigaste sättet att bekämpa brottslighet är genom förebyggande insatser och det är framför allt vuxnas ansvar gentemot barn och ungdomar som

Fel! Okänt namn på

kommer i blickpunkten. Kristdemokraterna anser att normöverföring från vuxna till barn är en förutsättning för spridandet av grundläggande värderingar. Det största ansvaret för denna normbildning ligger hos familjen och, i förekommande fall, andra vuxna. Familjens roll att fostra och leda de unga är av största vikt. Det offentliga ska prioritera insatser som stärker föräldrars möjlighet att kärleksfullt och positivt sätta gränser och ge stöd till sina barn. Det offentliga ska vidare genom olika åtgärder ge föräldrar möjlighet att tillbringa mer tid tillsammans med barnen. En stark sammanhållning mellan föräldrar och barn bidrar verksamt till att minska riskerna att unga dras in i brottslighet.

Under tidigare generationer utövade såväl familj som närsamhälle en stark social kontroll, som avhöll många från brottslighet. Vuxnas deltagande i barns och ungdomars vardag har under senare decennier tunnats ut och behöver stärkas. Frivilliga insatser från enskilda och organisationer som engagerar sig för att ge barn och ungdomar meningsfulla fritidsaktiviteter ska uppmuntras och stödjas. Kraft ska också läggas på informationsinsatser för att påverka vuxna att både genom ord och handlingar ta ett ökat ansvar för att unga ska växa upp till goda samhällsmedborgare.

En bra skola är i sig brottsförebyggande. Skolans viktigaste uppgift är att fömedla kunskap. Skolan ska fostra, men inte ta över föräldrarnas ansvar. Jämfört med andra länder håller den svenska skolan låg kvalitet både när det gäller elevernas resultat och arbetsmiljö. Allra sämst är den när det gäller arbetsro och trygghet. Hela 15 procent av de våldsbrott som barn söker vård för har tillfogats dem i skolan. Sekretesslagstiftningen borde ändras, så att rektorer och annan skolpersonal får reda på om elever begår brott. Det borde vara en självklarhet att allvarliga brott som begås i skolan måste polisanmälas. Alla skolor borde också ha en kontaktperson hos polisen.

Samhället måste vidare ge tydliga signaler om vad som är rätt och vad som är fel. En snabb reaktion på begångna brott och en ökad upptäcktsrisk för förövarna är viktigt. Socialtjänsten, polisen och skolan har en stor uppgift i detta avseende och ska ha en nära samverkan med varandra för att på ett tidigt stadium förhindra kriminalitet hos barn och ungdomar.

Kampen mot droger är också en kamp mot kriminalitet. Kriminalitet och drogmissbruk har ett tydligt samband. I dag är det svårt att ge ett barn under 15 år tidig hjälp när det finns misstanke om narkotikamissbruk. En stödinsats från samhället försvåras av de gällande reglerna om förbud mot kroppsbesiktning. Urin- och blodprovstagning får inte göras och därmed kan inga åtgärder vidtas förrän missbruket är uppenbart. Följden blir att socialtjänsten kopplas in först när narkotikamissbruket har pågått under en längre tid. Den personliga integriteten måste givetvis värnas, men inte till priset av mänskligt lidande. Vi ser drogtest som ett i proportion till syftet mycket ringa integritetsintrång. Kristdemokraterna anser att de bestämmelser som reglerar tvångsmedelsanvändningen mot barn är alltför restriktiva. Provtagning på barn under 15 år bör därför bli tillåtet vid allvarlig misstanke om narkotikamissbruk. Tyvärr har regeringen i den nu aktuella propositionen uttalat att frågan om tvångsmedel när det gäller personer under 15 år är komplicerad och att en översyn på detta område bör behandlas i ett annat sammanhang.

Fel! Okänt namn på

Ungdomar är mer utsatta för brott än befolkningen i allmänhet, men anmälningsbenägenheten är lägre. De vanligaste brotten mot ungdomar är våld, rån och misshandel. I 15-årsåldern begås brotten i första hand mot barn och unga i samma ålder. Undersökningar från polisen i Stockholm visar att barn och unga som blivit utsatta för brott löper en mycket stor risk att själva bli förövare. Våld föder våld i så måtto att en uppväxt i en miljö där våld är vanligt leder till en större benägenhet att själv bruka våld. Enligt en enkätundersökning sammanställd av Brottsofferjourenas Riksförbund och offentliggjord den 27 mars 2006 har var femte elev i årskurs 8 varit utsatt för brott och lika många har bevittnat brott. En tredjedel av eleverna är enligt enkäten osäkra på vad som är en brottslig handling. Var tredje pojke har utsatt en annan person för skada med vilje. Alla dessa pojkar har själva varit utsatta för brott och liknande handlingar. Mellan en fjärdedel och en tredjedel av eleverna lever med olika grader av brottslighet och våld i sin vardag.

Det borde vara en självklarhet att brottsoffer inte behandlas sämre för att de inte är straffmyndiga. De unga brottsoffren måste få kvalificerat stöd för att bearbeta reaktioner efter brott och socialsekreterare borde finnas på alla polisstationer.

Reaktioner och konsekvenser av ungdomsbrott

Kristdemokraterna anser att samhället måste reagera snabbare på ungdomars brottslighet än vad som är fallet idag. Tiden mellan brott och dom måste vara så kort som möjligt, utan att rättssäkerheten för den skull prioriteras ned. Tidigare ingripanden och snabbare behandling och rehabilitering är nödvändig. I många fall väntar socialtjänsten för länge innan de hjälper barn som hamnat snett, något som vi måste komma till rätta med. Barn- och ungdomskompetens måste också finnas både inom polis och rättsväsende.

Utredning

Det finns inga straffprocessuella skäl att utreda ett brott som begåtts av ett barn under 15 år. Någon förundersökning ska inte inledas. Det finns dock vissa möjligheter för polis eller åklagare att inleda en utredning av sådana brott. Så får ske om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge, om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum. Har barnet inte fyllt 12 år får en utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl. I de flesta fall läggs dock de minderårigas brott till handlingarna. Kristdemokraterna anser att *alla* brott ska utredas. Kristdemokraterna anser också att det bör införas särskilda ungdomsrotlar som skyndsamt utreder brott där ungdomar är inblandade.

Kristdemokraterna anser att föräldrarna ska involveras mer när deras barn misstänks för ett brott än vad som är fallet i dag. Skolan, de sociala myndigheterna och polisen ska vara skyldiga att ha utarbetade rutiner för att informera föräldrarna om barn misstänks för brott. Polisen måste förbättra sina rutiner vad gäller föräldrars närvaro vid förhör och fler förhör bör genomföras i hemmen.

Rättegång

Kristdemokraterna anser att det ligger i samhällets intresse att stödja föräldrarnas engagemang i sina barn även när barnet ställs inför rätta. Det är av största vikt att föräldrar är med under rättegången och får ta del av det som utspelar sig under rättsprocessen. Föräldrar till barn under 18 år ska alltid ha rätt till ersättning för sin inställelse i rätten, oavsett om barnet är tilltalad, målsägande eller vittne. Det borde vara en plikt för föräldrar att vara med under rättegången när deras barn är aktörer i rättsprocessen. Detta bör vara sanktionerat med exempelvis vite.

För att förbättra förutsättningarna för en skyndsam handläggning av ungdomsmålen, utan att för den skull ge avkall på rättssäkerheten, ska särskilda ungdoms- och jourdomstolar inrättas. Från den 1 juli 2004 och två år framåt pågår försöksverksamheten Snabbspåret, som har till syfte att korta handläggningstiderna för s.k. mängdbrott. Kristdemokraterna anser inte att denna lösning är tillfyllest vad gäller brott begångna av barn och ungdomar. Det vi vill åstadkomma är ett jourdomstolsystem specialanpassat just för unga lagöverträdare. I likhet med Barnombudsmannen anser vi att det rättsliga systemet inte är utformat utifrån barns och ungdomars förutsättningar. Kristdemokraterna är dessutom för ordningsbot i snatterimål enligt det förslag som lades fram av Beredningen för rättsväsendets utveckling i betänkandet *Snabbare lagföring 3 – Snatteribrott* (SOU 2002:44).

Påföljder för unga brottslingar

Insatserna mot lagöverträdare under 15 år måste ses över. Det är möjligt att bryta ett barns brottsliga bana, men då krävs engagemang och adekvata insatser.

Ungdomsvård och ungdomstjänst

Regeringen föreslår i den nu aktuella propositionen att tillämpningsområdet för påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten ska ändras till att omfatta dem som har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Påföljden föreslås byta beteckning till *ungdomsvård*. Vidare föreslår regeringen att *ungdomstjänst* införs som en ny och fri-

Fel! Okänt namn på

stående påföljd för lagöverträdare under 21 år. Det föreslås vara en obligatorisk uppgift för kommunerna att administrera ungdomstjänst och kommunerna ska ha ansvar för att en ungdomstjänst ordnas för den dömde. En plats behöver, enligt regeringens förslag, inte vara anordnad när domstolen dömer i målet. En utgångspunkt med reformen är att socialtjänsten även fortsättningsvis bör ha huvudansvaret för ingripanden mot unga lagöverträdare, anför regeringen.

Kristdemokraterna har motionerat om att påföljderna för unga måste ses över och att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten kan behöva avskaffas. Det föreslår regeringen nu, vilket vi givetvis välkomnar. I övrigt ser vi många problem med regeringens förslag.

Vad gäller påföljden ungdomsvård instämmer Kristdemokraterna med Hovrätten över Skåne och Blekinge, som i sitt remissvar skriver att tanken med förslaget är god men konstaterar att det inte är så lätt att avgöra i vilka fall det finns ett verkligt behov samt att det inte är försvarbart att bygga en ordning med utdömmande av straffrättsliga reaktioner på så lös vetenskaplig grund. Det krävs ytterligare forskning och utveckling av metoder för att komma fram till ett vetenskapligt underlag för påföljderna. Vårdbehovet ska tillgodoses genom ett evidensbaserat vårdinnehåll.

Vidare kan sägas att den vård som i dag ges de unga lagöverträdare som överlämnas till vård inom socialtjänsten är långt ifrån imponerande. Enligt propositionen visar en utvärdering av 1999 års påföljdsreform att den vanligast förekommande insatsen var samtalskontakt med socialtjänsten där samtalen ”ofta” kretsade kring det aktuella brottet och dess konsekvenser, familje- och skolsituationen, relationen till kamrater, etik och moral samt droger. Andra vanliga insatser var förordnande av kontaktperson och ”någon form av programverksamhet”. Dessa insatser var inte bara de vanligaste utan ofta också de enda insatserna enligt vårdplanen. Detta tas av utvärderingen som intäkt för att det i många fall inte förelåg något vårdbehov i egentlig mening. Frågan är vilken vård de unga lagöverträdare som verkligen hade ett reellt vårdbehov fick och vilken vård de unga lagöverträdare som enligt regeringens förslag ska överlämnas till ungdomsvård kommer att få. Propositionen ger inga förslag till en uttryckning vad gäller vården för de unga lagöverträdarna utom att byta namn på påföljderna för dem. Förslaget är således ett slag i luften och tar inte de unga lagöverträdarna på allvar.

Kristdemokraterna anser att det noga bör övervägas om ansvaret för verkställigheten för ungdomars påföljd ska överföras till kriminalvården genom konsekvensprogram i frivårdens regi. Socialtjänsten har i dag uppmärksammat problem med sina dubbla roller i egenskap av både hjälpande och verkställande av ett utdömt straff. Det borde därför övervägas att låta socialtjänsten inrikta sig på sitt stödjande arbete. Ansvaret för verkställande av straffet skulle då kunna överföras till kriminalvården. Större likhet inför lagen skulle uppnås om ansvaret för verkställandet överfördes från en kommunal till en statlig utförare. Regeringen har i stället valt en ordning med fortsatt dubbla roller för socialtjänsten. Kristdemokraterna ställer sig negativa till detta, i likhet med flera remissinstanser.

Fel! Okänt namn på

Kristdemokraterna anser att påföljden ungdomstjänst ska bli en självständig påföljd för unga lagöverträdare och ligga under kriminalvårdens ansvar. Ungdomstjänst ska kombineras med påverkansinsatser, exempelvis konsekvensprogram. Efter avslutad ungdomstjänst ska den unges arbetsinsatser utvärderas tillsammans med föräldrarna.

Enligt regeringens förslag ska ungdomstjänst kunna dömas ut i lägst 20 och högst 150 timmar. Kristdemokraterna anser att ungdomstjänsten ska vara minst en vecka för att vara meningsfull och den måste ha ett reellt innehåll. Utan ett verkligt innehåll är en påföljd meningslös, hur många eller hur få timmar den än pågår. Kristdemokraterna anser att minst tio timmar ska vara programverksamhet, med fokus på det kriminella beteendet. Ungdomstjänsten bör verkställas senast en månad efter att domen vunnit laga kraft.

Kristdemokraterna vill också uttrycka oro för att unga lagöverträdare kommer att få lov att vänta länge innan de får sin ungdomstjänstplats. Det är mycket viktigt med snabba reaktioner på brott, i synnerhet vad gäller unga lagöverträdare. Regeringens förslag innehåller en regel om påföljdspreskription, där man säger att en utdömd ungdomstjänst ska bortfalla om inte domen börjat verkställas innan fem år förflutit från det att den vann laga kraft. Om verkställigheten avbryts ska den fortsatta verkställigheten av ungdomstjänsten bortfalla om den inte återupptas innan fem år förflutit från avbrottet. Regeringen säger i skälen till förslaget att en utdömd ungdomstjänst ”som av ett eller annat skäl inte kan verkställas under lång tid” ska bortfalla om inte domen börjat verkställas inom viss tid från att domen vunnit laga kraft. Kristdemokraterna hoppas att detta inte är ett tecken på att det kan dröja mer än fem år innan en kommun lyckats ordna en ungdomstjänst och att den unges påföljd därmed faller bort.

Sluten ungdomsvård

För att i möjligaste mån hålla ungdomarna utanför kriminalvården infördes 1999 den nya påföljden *sluten ungdomsvård*, med syftet att ersätta fängelsestraffen i åldersgruppen 15 t.o.m. 17 år. Statens institutionsstyrelse (SiS) ansvarar för verkställigheten av den slutna ungdomsvården. På särskilda institutioner, ungdomshem, vårdas, utöver de som dömts till sluten ungdomsvård, barn och ungdomar som omhändertagits med stöd av lagen (1990:52) om vård av unga (LVU).

En dom om sluten ungdomsvård ger förtur framför ett beslut om tvångsomhändertagande enligt LVU. Resultatet blir ofta att barn och ungdomar som är i behov av vård enligt LVU tvingas vänta på placering och behandling. Unga som döms till sluten ungdomsvård placeras ofta tillsammans med de tvångsomhändertagna, en sammanblandning som kritiserats av de intagna, personalen och Riksrevisionsverket.

Polisen är i många fall starkt kritisk till socialtjänsten och att unga fortsätter sin brottsliga bana utan att socialtjänsten griper in. Vissa menar att kommunerna låter ungdomarna fortsätta att begå brott i väntan på att en eventuell dom enligt 31 kap. 1 a § brottsbalken, alltså sluten ungdomsvård, ska falla. Domen verkställs då enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ung-

Fel! Okänt namn på

domsvård (LSU). Betalningsansvaret övergår i sådana fall från kommunen till staten. Statistik från SiS visar att det stora flertalet av dem som frigavs från sluten ungdomsvård frigavs till föräldrahemmet, eget boende eller till en familjemedlem. Detta trots att det tydligt framgår i förarbetena till LSU att de unga ska beredas fortsatt vård enligt LVU efter verkställigheten.

Kristdemokraterna påpekade redan i sin budgetmotion 1999 att regeringen måste avsätta ytterligare resurser för att tillgodose behovet av fler platser hos SiS. Under år 2001 byggdes det om och byggdes till, vilket var bra men otillräckligt. Det mest avgörande är om det finns resurser och kompetens att genomföra den behandling och vårdplan som är själva syftet med vården. Sluten ungdomsvård får aldrig innebära att den unge enbart förvaras på en institution en viss tid för att sedan släppas ut till ingenting och på så vis omedelbart riskera att återfalla i brott. Tyvärr berättar många SiS-hem om begränsade resurser, tuffare arbetsvillkor, tuffare klientel och sämre kontakter med socialtjänsten. På många SiS-hem kan man i och för sig påvisa goda resultat, men resurserna är begränsade och personalen ansträngd.

Det måste införas en platsgaranti på och kvalitetssäkring av ungdomshemmen. Ungdomshemmen måste vara drogfria och möjligheterna att använda drogtestar på ungdomshemmen ska tillämpas.

Det bör övervägas om ansvaret för dem som döms till sluten ungdomsvård ska flyttas till kriminalvården. SiS skulle dock fortsätta att ansvara för dem som har omhändertagits enligt LVU.

Medling för unga brottslingar

Medling handlar om att komma åt den obalans som råder mellan brottsling och brottsoffer. Genom medlingen ger man brottsoffret en möjlighet till upprättelse och gärningsmannen insikt om hur brottet har påverkat en medmänsklig. Mötet sker med en neutral medlare och ska ge konkreta resultat.

Enligt regeringens förslag ska kommunerna sörja för att medling i enlighet med lagen (2002:445) om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år.

Kristdemokraterna har tidigare motionerat för att användningen av medling ska utvecklas och att det är viktigt med tydliga regler kring detta institut. Medling bör alltid bli aktuellt för unga lagöverträdare, givetvis på brottsoffrets premisser. Kristdemokraterna ställer sig positiva till att kommunerna blir skyldiga att erbjuda medling.

Skadestånd

Enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken har vårdnadshavaren ett ansvar för att hålla uppsikt och agera på ett sådant sätt att barnet inte orsakar skada för andra. Sedan den borgerliga regeringen 1991–1994 skärpte föräldrarnas ekonomiska ansvar för skador som orsakats av barn är föräldrar skadestånds-

Fel! Okänt namn på

skyldiga om de avsiktligt eller av oaktsamhet brustit i sin uppsikt över barnet eller i sin skyldighet att agera för att hindra skador att uppstå.

Kristdemokraterna anser att föräldrarnas skadeståndsansvar ska skärpas. Vårdnadshavare skulle exempelvis kunna göras ekonomiskt ansvariga för de skador barnen orsakar upp till ett maxbelopp, i enlighet med vad som gäller i Norge. Motivet till en sådan förändring skulle vara att tydligt peka på att föräldrarna har ett ansvar för vad barnen gör. Om barnen orsakar skador ska kostnaderna inte lasta brottsoffer, näringsidkare eller försäkringsbolag.

Det solidariska skadeståndsansvaret för unga lagöverträdare bör enligt Kristdemokraternas mening avskaffas. Ett skadestånd får ofta långtgående konsekvenser för de unga och en person bör inte straffas för att medbrottslingarna inte gör rätt för sig.

Stockholm den 5 april 2006

Peter Althin (kd)

Olle Sandahl (kd)

Helena Höij (kd)

Ingemar Vänerlöv (kd)

Ingvar Svensson (kd)

Yvonne Andersson (kd)